

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Russologica IV (2011)

Zofia Kowalik-Kaleta

Obraz społeczeństwa i kultury duchowej zawarty w nazwach własnych osób (kraje słowiańskie i pozastowiańskie)

Badania przeprowadzone przeze mnie w dokumentach historycznych z ośmiu krajów słowiańskich pokazały, że na obszarze Europy słowiańskiej występowało zróżnicowanie typów nazwisk w zakresie najczęściej używanych. Jest ono poświadczane już w najstarszych zapisach dla poszczególnych krajów, tj. dla krajów zachodnio-słowiańskich, jak Polska i Czechy, dla krajów południowo-słowiańskich, jak Chorwacja, Serbia i Bośnia, Bułgaria i Macedonia oraz wschodnio-słowiańskich, jak Ruś Kijowska, a później Rosja. W Polsce i Czechach od 1. p. XIV wieku i od 2. p. XIV wieku, odpowiednio, występowały nazwiska utworzone od nazw miejscowości, zakończone sufiksami *-ski, -ský, -ow/-ew-ski, -ov/-ev-ský* (i innymi wariantami). W obydwóch krajach były to głównie nazwiska szlacheckie.

W krajach południowo- i wschodnio-słowiańskich dominowały formy patronimiczne i awonimiczne, tj. utworzone od imienia lub przezwiska (przydomek) ojca lub dziadka, a niekiedy wcześniejszego przodka. W Chorwacji, Serbii i Bośni były one zakończone sufiksami *-ović/-ević* lub *-ić* (zapisy od 2.p.XII wieku w Chorwacji, od 1.p. XIII w. w Serbii i Bośni), w Bułgarii i Macedonii zakończone były sufiksami *-ov/-ev* lub *-in* (zapisy od 1 p. XIV wieku), na Rusi Kijowskiej sufiksami *-ič, -ović/-ević* (wśród bojarstwa, zapisy oryginalne od 1. p. XIII wieku) lub *-ov/-ev, -in* (w niższych klasach społecznych, zapisy od XV wieku), podobnie później w Rosji (Kaleta 1991).

Trzeba podkreślić, że na obydwóch tych obszarach zaznaczyła się od okresu poświadczanego dokumentami historycznymi, dominacja opisowych określeń identyfikacyjnych, odpowiednio odmiejscowych typu *Bogdan de Sandomira* 1224 Kkk 13 i *Bleh de Trebusen* 1169 CDRB I 246 w Polsce i Czechach oraz opisowych określeń filiacyjnych, patro- i awonimicznych typu *Dragoslavъ Negovanovъ synъ* 1293–1302 Mikl 62 s. 59 w krajach południowo- i wschodnio-słowiańskich.

Jak widać, Europa słowiańska podzielona była na dwie strefy, jeśli idzie o dominujące typy nazwisk: na mniejszą strefę nazwisk odmiejscowych, obejmującą kraje zachodnio-słowiańskie i znacznie większą strefę patronimików i awonimików, obejmującą kraje wschodnio- i południowosłowiańskie.

Nazwiska odmiejscowe były oparte na relacji człowieka do posiadanej ziemi. Nazwiska patro- i awonimiczne na relacji pokrewieństwa, albo inaczej: na relacji człowieka do człowieka (tj. syna do ojca lub/ i dziadka).

Powstaje teraz pytanie, jaka była przyczyna geograficznego zróżnicowania nazwisk wśród Słowian.

Jak wynika z badań etnografów i socjologów, istniało zróżnicowanie typów rodzin w Europie. W krajach zachodnio-słowiańskich występowała mała rodzina, złożona z rodziców i dzieci (ang. nuclear family). Z taką rodziną spotykamy się najczęściej we współczesnej Europie. W krajach południowo- i wschodnio-słowiańskich w czasach historycznych istniały duże rodziny wielopokoleniowe (ang. extended family), zwane odpowiednio *zadruga* i *vierv'*. Do takich rodzin zaliczano też klany występujące w niektórych krajach niesłowiańskich, o czym będzie mowa dalej.

W rodzinach wielopokoleniowych dorośli, ożenieni synowie i zamężne córki nie opuszczali rodziny, żeby założyć własne gospodarstwo, lecz pozostawali z rodzicami we wspólnocie majątkowej i organizacyjnej. Na obszarze południowej Słowiańszczyzny rodziny wielopokoleniowe składały się z co najmniej trzech generacji i liczyły od 50 do 150 lub więcej członków. W skład jednej dużej rodziny wchodziło 10 do 20 małych rodzin. Stanowiły one wspólnotę terytorialno-ekonomiczną, na czele której stał najstarszy członek rodziny – *starejšina*. Był on wodzem rodziny, wszyscy jej członkowie podlegali jego patriarchalnej władzy. Decydował on o przydziale obowiązków i pracy dla każdego członka rodziny. Ziemia i dochód były wspólne, własność prywatna była ograniczona do rzeczy osobistych. Podstawą takich rodzin były więzy krwi i wspólnota ekonomiczna. W krajach południowo-słowiańskich rodziny takie, czyli *zadrugi* istniały do początku XX wieku (Strohal 1909, Filipović 1954, Čubrilović 1959, Zawistowicz-Adamska 1971, Jireček 1979, Markov 1978 i inni).

W tym samym czasie podobne rodziny wielopokoleniowe o nazwie *vierv'* występowały na obszarze Rosji (Veselovskij 1947, Tolstov, Rapov 1969).

Uderza zbieżność geograficznego zasięgu dominacji patronimików i awonimików z zasięgiem występowania rodziny wielopokoleniowej na obszarze południowo- i wschodnio-słowiańskim. Innymi słowy: w patronimikach i awonimikach, a także w trzejelementowym systemie nazewniczym, dominujących na znacznym obszarze Słowiańszczyzny, odzwierciedliła się forma organizacji życia społecznego, którą była rodzina wielopokoleniowa, *zadruga* lub *vierv'*.

W krajach zachodnio-słowiańskich, gdzie nie było rodziny wielopokoleniowej lecz jedynie mała rodzina, chociaż niekiedy rozrodzona, patronimika nie stanowiły typu dominującego. Na tym obszarze przeważały wśród szlachty nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem *-ski*, *-ský*, które były tworzone od nazw posiadanych przez nią miejscowości, a wśród mieszczan i chłopów nazwiska utworzone od wyrazów pospolitych.

Podobnie było w odległej Anglii, gdzie dominowały nazwiska odmiejscowe równe nazwie miejscowej, typ *Rogerus Blaneford* (Blanforg) 1086 Rean 14. Powstały one po zaniku przyimka *atte* (at 'w' i innych) lub jego kontaminacji z nazwą miejscowości, np. *William Attebroc* 1199 Rean 13. Nazwiska odmiejscowe kończyły się też sufiksami *-er* lub *-man*, np. *John Gorman* 1332, *John le Cumber* 1332 Rean 15.

Niewątpliwie występowanie rodziny wielopokoleniowej z jednej strony, a jej brak z drugiej, miało wpływ na dominację lub przeciwnie, słabą frekwencję patronimików lub awonimików w systemie nazewniczym danej społeczności.

Jednak przyczyn tak układających się proporcji występowania tych dwóch typów nazewniczych w Europie słowiańskiej należy szukać głębiej, to jest w systemie wartości uznawanym przez społeczności poszczególnych krajów.

Tam, gdzie ludzie żyli w rodzinach wielopokoleniowych, najwyższą wartością były związki rodzinne i przynależność do wspólnoty rodzinnej, jak również wywoderzenie się od wspólnego protoplasty, gdyż to dawało oparcie i bezpieczeństwo, budowało pozycję w społeczności. Tam też dominował system nazewniczy oparty na relacjach pokrewieństwa, czyli patronimika i awonimika.

Aksjologowie uwzględniają w swoich typologiach wartości takie, jak: bezpieczeństwo rodziny i opieka nad tymi, których się kocha (Rokeach 1973), wartość przynależności, wspólnoty, bliskości rodzinnej (Grzegorzczuk 1983). Dominacja systemów nazewniczych opartych na związkach pokrewieństwa odzwierciedla zatem nie tylko formę organizacji życia społecznego, jaką była rodzina wielopokoleniowa, ale także hierarchię wartości zaakceptowaną przez społeczności tych krajów, dla których wspólnota rodzinna była pierwszoplanowa. Złożyła się na to zapewne sytuacja zagrożenia zewnętrznego lub wewnętrznego społeczeństwa, którą w krajach południowo-słowiańskich stanowiła wielowiekowa niewola turecka, a w krajach wschodnio-słowiańskich wielowiekowa tyrania caratu.

Inna wartość stała się pierwszoplanowa w społecznościach krajów zachodnio-słowiańskich. Tam naczelną wartością dającą pozycję i prestiż społeczny oraz poczucie przewagi nad innymi było posiadanie ziemi, która zapewniała przynależność do szlachty i dostęp do władzy. Zatem dla tych społeczności najważniejszą wartością było posiadanie dóbr materialnych, nade wszystko ziemi. Wartość materialnego posiadania, wartość wpływu społecznego i przewagi wobec innych wymieniane są w typologii wartości Zilliga (1982) jako cel, do którego ludzie dążą (wartość absolutna). Te właśnie wartości, jako najważniejsze, znalazły odbicie w dominacji szlacheckich nazwisk tworzonych od nazw miejscowości przez tę szlachtę posiadanych w krajach zachodnio-słowiańskich. Podobnie było w Anglii.

Zbieżność dominacji patronimików i awonimików z występowaniem rodziny wielopokoleniowej spotykamy w innym, dość odległym miejscu Europy, mianowicie w Irlandii i Walii. W obydwóch tych krajach występowały w czasach historycznych tego typu rodziny, chociaż ich zasady organizacyjne były inne, niż w krajach słowiańskich. Były to wspólnoty na pograniczu rodu i klanu. Podstawą więzi nie były związki krwi i wspólnota ekonomiczna, lecz tradycje mówiące o pochodzeniu od tego samego protoplasty, poczucie solidarności z członkami rodu-klanu i współodpowiedzialność za ich czyny. Ród-klan uczestniczył w życiu publicznym kraju, co nie było cechą zadrugi czy *vierv'u*, a protoplasta był czczonym i wielbionym bohaterem. We wczesnośredniowiecznej Irlandii istniało kilka rodów-klanów, z których każdy był rządzony przez prowincjonalnego króla, a ci podlegali najwyższemu królowi (ang. *high king*). W skład rodów-klanów wchodził nie tylko krewni, ale także ludzie z zewnątrz adoptowani do klanu (Maine 1875, Nisbeth 1887).

W Walii dominujące formy patronimiczne tworzono przez dodanie wyrazu *ap* 'syn' przed imieniem ojca, np. *ap Jevan* (przekształcone drogą zmian fonetycznych

i morfologicznych w formy syntetyczne typu *Bevan* – Rean 45, Morg 129). W Irlandii patronimika tworząco przez dodanie wyrazu *Mac* przed imieniem ojca, awonimika przez dodanie morfemu *O* lub *Ua* przed imieniem dziadka, np. *Maccloni*, *O'Kynneddy* – Rean 48–50. Członkowie tego typu wspólnot nazywani byli głównie za pomocą awonimikum utworzonego od imienia protoplasty rodu, zwykle starszego niż dziadek. Takie awonimikum było wspólne dla wszystkich członków rodu-klanu, np. *Hui Maine* pra(pra)wnuk Maine'a – S.C. s. 169.

Organizacja życia społecznego w rodzinach wielopokoleniowych na obszarze południowo- i wschodniosłowiańskim, jak również w Walii i Irlandii, odzwierciedliła się nie tylko w dominacji patronimików i awonimików, ale także w wieloelementowych filiacyjnym systemie nazewniczym, nieznanym w krajach zachodniosłowiańskich i w Anglii.

W krajach południowo-słowiańskich, w dość wczesnym okresie ewolucji systemów nazewniczych, pojawiło się zestawienie trzelementowe, w którego skład wchodziło imię, patronimikum (nazwa utworzona od imienia lub przezwiska ojca) i awonimikum (nazwa utworzona od imienia lub przezwiska dziadka). System ten funkcjonował tak, że patronimikum zmieniało się z pokolenie na pokolenie, a awonimikum ulegało stopniowej stabilizacji i ustalało się w funkcji nazwiska.

Na obszarze południowo-słowiańskim filiacyjne zestawienie trzelementowe potwierdzone zostało najwcześniej w Chorwacji. Na tym obszarze już w XII w. zapisano nazwę zakończoną na *-ić* w l. mnogiej zapis: *Casichorum* (łaciński przypadek zależny w l. mnogiej, czytaj: *Kačići*) odnoszącym się do wielu członków rodziny, których imiona, a niekiedy i patronimika zostały wymienione w dokumencie, np. *...Borislauis, Simon et Bocdanus, Petrus Velcinnic* (czytaj: *Vučinić*)... *Velcoe* (czytaj: *Vukoje*) *de Chranca* (czytaj: *Hranka*) *et frater eius Dragan* 1190 CDRC II 226. Zapis pokazuje, że rodzina wielopokoleniowa nazywana była awonimikum *Kačići*, utworzonym zapewne od nazwy własnej najstarszego człowika w rodzinie. Należały do niej dzieci wymienione z imion. Niekiedy przytoczone są po tych imionach patronimika, jak *Petrus Vučinić* i *Vukoje de Hranka*, czyli z rodziny Hranka. Przykłady z XV w. dokumentują istnienie trzy- lub więcej elementowego systemu nazewniczego na tym obszarze, np. *Mikula Mihalić od hiže* (z rodziny) *Petričević* 1439 HŠŠur 81, *Blaž sin Petrov od plemena* (z rodziny) *Poletčić* 1450 HŠŠur 105.

Trzelementowe zestawienia nazewnicze występowały także w Serbii i Bośni, poświadczenia pochodzą z 1.p.XV w. Np. do rodziny *Ostojić* należy *Vlatko Obradović* (1429 AB DCLXXXII). Z późniejszego okresu pochodzą zapisy poświadczające wielostopniowy system nazewniczy odzwierciedlający wielopokoleniową rodzinę typu zadruga, ostatnia nazwa to awonimikum w l. mnogiej. I tak, do rodziny *Stojanovići* należeli *Savkovići* (9 kuća czyli domów-linii rodzinnych), *Jevtići* (8 kuća), *Ružići* (6 kuća), *Vasiljevići* (6 kuća), *Marković* (1 kuća), *Borisavljevići* (7 kuća), *Miloradivići* (11 kuća), *Stevanovići* (3 kuća), *Radosavljević* (1 kuća), *Ristići* (6 kuća), *Dobrići* (11 kuća) SEZ 13 s. 368. Jak widać, pojedynczy członek rodziny był identyfikowany jako przynależący do mniejszej rodziny, która znajdowała się w obrębie dużej rodziny wielopokoleniowej, na czele której stał starszyna, i który dawał całej zadrudze nazwisko *Stojanovići*. Na tym obszarze każdy z elementów nazewniczych, tj. patronimikum i (post)awonimikum kończyło się sufiksem *-ić(i)* lub *-ović(i)/-ević(i)*.

Podobny system występował na obszarze Macedonii i Bułgarii. Pierwszy zapis patronimikum lub awonimikum w l. mnogiej pochodzi z 1.p. XIV w.: *od Vasilevehъ* 1343 Tet. Dalsze reprezentatywne zapisy pochodzą z XVIII w.: *Peter Nikoľov Zbirkov* XVIII w. ABE, s. 594. Dominującymi sufiksami były tam sufiksy *-ov/-ev, -in*.

Dwuelementowe zestawienie patronimiczne, które dominowało w Rusi Kijowskiej do końca XIV w., zostało zastąpione w w. XV, tj. w okresie formowania się państwa rosyjskiego, przez system trzejelementowy, w skład którego wchodziło *imię + patronimikum (otčestvo) + awonimikum (otčestvo otca)*. Drugą lub trzecią pozycję zestawienia zajmowały niekiedy określenia opisowe lub forma fleksyjna genetiwu zakończona na *-a*. Trzeci element stawał się stopniowo dziedziczny, co obrazuje poniższe zestawienie:

ojciec	Ivan	Iľbič	Surma	1422
syn	Jurъi	Ivanovič	Surm-in	1456
wnuk	Vasilej	Jurъievič	Surm-in	1473–1483
prawnuk	Ivan	Vasilъevъ syn	Jurъeva Surm-ina	1499 Čič s. 96.

Pojawienie się systemu trzy- lub czteroelementowego w krajach południowo- i wschodniosłowiańskich, ze stabilizującym się elementem ostatnim, wynikało z dążności systemu nazewniczego do stabilizacji, ze społecznej i demograficznej konieczności istnienia stałego, a więc dziedzicznego wyznacznika odróżniającego ludzi w danej społeczności.

System trzejelementowy/wieloelementowy uległ uproszczeniu na obszarze południowosłowiańskim, gdzie zanikło patronimikum. Współczesne nazwiska chorwackie i serbskie zakończone na *-ić, -ović/-ević* to, w większości, dawniejsze awonimika lub nazwy utworzone od imion lub przyzwisk wcześniejszego jeszcze przodka. Trzejelementowe zestawienie omawianego typu utrzymało się natomiast do dzisiaj w Rosji. Jako przykład może posłużyć nazwisko słynnego rosyjskiego przywódcy *Mihaiła Sergejeviča Gorbačova*. Współcześnie Rosjanie używają zestawień trzejelementowych głównie w obrębie Rosji. Poza jej granicami, na forum światowym, posługują się dwuelementowym zestawieniem imienia i nazwiska. Wymieniony rosyjski przywódca był na arenie międzynarodowej znany jako *Mihaił Gorbačov*. Jak widać pomija się patronimikum zajmujące środkową pozycję, zaś nazwiskiem jest awonimikum.

Warto zauważyć, że zarówno na obszarze południowosłowiańskim jak i wschodniosłowiańskim utrzymała się do dziś dominacja starych nazwisk patro- i awonimicznych, a na obszarze wschodniosłowiańskim także trzejelementowy system nazewniczy.

Również w Walii i Irlandii występowanie rodziny wielopokoleniowej o cechach klanu, jako formy organizacji życia społecznego, odzwierciedliło się nie tylko w dominacji patronimików i awonimików, ale także w występowaniu wieloelementowego systemu nazewniczego składającego się z form patro- i awonimicznych. Np. w dokumentach z obszaru Walii, gdzie filiacyjny system nazewniczy był powszechny do XVI wieku, spotykamy zapisy: *Rhys ap Gruffud ap Bleddyn ap Cadwgan ab Owain ap Heilyn ap Gruffudd ap Llywarch ap Tudur ap Iestyn ap Gwrgant* Morg 123. Ostatnia sekwencja *ap+ imię* jest nazwą głowy rodu. W Irlandii występowały nazwy

kolektywne, zakończone specjalnym sufiksem *-acht*, a utworzone od imienia lokalnego króla, do którego przynależeli wszyscy członkowie rodu-klanu, np. *Eoganacht* 'ludzie Eogana' S.C. s.169.

W przeciwieństwie do krajów słowiańskich, ani w Walii ani w Irlandii nie utrzymała się dominacja starych patronimików i awonimików. W Walii w ciągu XVI wieku i później szlachta uległa anglicyzacji. Normy współzycia oparte na poczuciu wspólnoty rodowej (klanowej) zaczęły zanikać, a wraz z nimi rodzimy system nazewniczy oparty na więziach genealogicznych. W końcu rodzinny system nazewniczy został zakazany przez akt prawny z 1536 roku (Act of Union), a w Walii pojawiły się formy angielskiego genetiwu zakończone na *-s* utworzone od imienia ojca. Wyrażały one związki rodzinne syna z ojcem, żony z mężem lub pracownika z pracodawcą (Rean 29–32). Jak widać, spośród nazewniczych wzorów obcych przenikających z Anglii przyjęto taki, który wyrażał bliską kulturowo Walijszykom formę filiacyjną, a nie np. dominujący w Anglii wzór nazwisk odmiejscowych rzadko występujących wśród Walijszyków. System nazewniczy filiacyjny przystawał bowiem najbardziej do systemu wartości uznawanego dotąd przez ludność tego kraju. W połowie XIX wieku nastąpił zryw Walijszyków przeciwko anglicyzacji, który manifestował się między innymi tym, że wracali oni do rodzimych imion i nazwisk patro- i awonimicznych opartych na wzorze rodzimym (tj. z wyrazem *ap* 'syn'). W wyniku przeobrażeń wykształcił się w tym okresie nowy wzór typu *imię + imię*, po elizji wyrazu *ap*. Historia nazwisk walijskich pokazuje, jak silnie zakorzeniona była wywodząca się z czasów wczesnego średniowiecza hierarchia wartości, stawiająca na pierwszym planie związki rodzinne.

Przyjrzenie się pochodzeniu i dziejom dwóch omawianych typów nazwisk pozwala wysnuć wniosek, że bliskość geograficzna nie przesądza o identyczności dominującego typu nazwisk, czego przykładem są Anglia i Walia – kraje posiadające przez wiele stuleci dwa odmienne typy nazwisk dominujących, tj. odmiejscowe (Anglia) i patro-/awonimiczne (Walia) mimo bliskości położenia. Z kolei identyczności typów nazwisk dominujących nie może przeszkodzić znaczna odległość geograficzna, jak w wypadku Walii, Irlandii oraz odległego obszaru południowej i wschodniej Słowiańszczyzny z dominującym systemem filiacyjnym. Podobnie w Anglii i na obszarze odległych krajów zachodniosłowiańskich dominowały nazwiska odmiejscowe. Mechanizmy nazewnicze sięgają bowiem, jak wynika z przedstawionej analizy, bardzo głęboko, mianowicie w sferę społecznego funkcjonowania ludzkich wartości. Dlatego można doszukiwać się w nazwach własnych osób zarówno obrazu społeczeństwa, jak i uznawanych przez nie wartości.

Źródła i skróty

AB – *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis. Ab anno 925 usque ad annum 1752, Zagrabiae* 1892.

ABE – *Acta Bulgariae Ecclesiastica ab. 1565 usque ad. 1799*, ed. E. Fermedžin, Zagrabiae 1887.

CDRB I – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, t. I, Praha 1907.

CDRC I–II – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije)*, t. I, II, Zagreb 1904–1914.

Čič – Čičagov W.K., *Iz istorii russkich imen, otčestv i familij*, Moskva 1959.

- HŠŠur – *Hrvatski spomenici*, ed. Đ. Šurmin, „Monumenta Historico-iuridica Slavorum meridionalium”, v. 6, Zagreb 1898.
- Kkk – *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej Św. Wacława*, t. I, 1874.
- Morg – Morgan P., *The Rise of Welsh Hereditary Surnames*, Nomina 10, 1986, s. 121–135.
- Rean – Reaney P.H., *A Dictionary of British Surnames*, London 1958.
- S.C. – Czarnowski S., *Kult bohaterów i jego społeczne podłoże*, Warszawa 1956.
- SEZ – *Srpski etnografski zbornik*, ed. J. Cvijić, Beograd 1905 i n.
- Tet – *Popis na imotite na htetovskiot manastir od 1343 godina*, Skopje 1980.

Literatura

- Čubrilović V., 1959, *Terminologija plemenskog društva u Crnoj Gori*, Etnografski institut, knj. 9, Beograd.
- Filipović M.S., 1954, *Nesrodnička i predvojena zadruha*, Beograd.
- Grzegorzczak A., 1983, *Próba treściowego opisu świata wartości i jej estetyczne konsekwencje*, Wrocław.
- Jireček K., 1979, *Istorija Srba*, izd. II, Beograd.
- Kaleta Z., 1987, *Zarys ewolucji systemu patronimicznego w Macedonii od XII do XVIII wieku*, „Studia linguistica polono-jugoslavica”, Skopje, 129–140.
- Kaleta Z., 1987, *Średniowieczne kontakty językowe romańsko-słowiańskie w świetle nazewnictwa osobowego Dalmacji*, „Die Slawischen Sprachen”, t. II, 63–71. Salzburg.
- Kaleta Z., 1991, *Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze*, Kraków.
- Kaleta Z., 1995, *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (nazwiska zachodnioeuropejskie i słowiańskie)*, „Slavia Occidentalis” 52, 27–34. Poznań.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Kaleta Z., 1999, *The Development of Surnames in the Light of Social History*, Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung. Trier, 12.–17. April 1993. B. III, 238–243. Tübingen.
- Maine S., 1875, *History of Ancient Institutions*, London.
- Markov B., 1978, *Tipy makedonskih familij*, „Actes du XIIe congres international des sciences onomastiques”, 12, 84–90.
- Nisbeth H., 1887, *Land Tenure in Ireland*, Edynburg.
- Rokeach M., 1973, *The Nature of Human Values*, New York–London.
- Stamatoski T., 1990, *Makedonska onomastika*, Skopje.
- Strohal J., 1909, *Zadruha kod južnih Slovena*, „Glasnik zemskog muzeja” 21.
- Šimunović P., 1982 (1985), *Razvitak imenske formule u Hrvata*, „Onomastica Jugoslavica” IX. 1982; przedruk w: *Naša prezimena*, Zagreb 1985, 279–302.
- Tolstov S.P., Rapov J.M., 1969, *Byla li verv’ ‘Russkoj Pravdy’ patronimiej?*, „Sovetskaja Etnografija” 3, Moskva.
- Veselovskij S.B., 1947, *Feodal’noe zemlevladienie v severovostočnoj Rusi*, [w:] *Rodovoe obščestvo*, Moskva.
- Zawistowicz-Adamska K., 1971, *Systemy krewniacze na Słowiańszczyźnie w ich historyczno-społecznym uwarunkowaniu*, Wrocław.
- Zillig W., 1982, *Bewerten. Sprechakttypen der bewertenden Rede*, Tübingen.

Картина общественной жизни и духовной культуры отраженная в личных именах (славянские и не славянские государства)**Резюме**

В статье рассматривается, с одной стороны, вопрос преобладания фамилий образованных от названий местности в западноевропейских странах и в Англии; с другой стороны, вопрос преобладания патронимических фамилий в юго- и восточнославянских странах, а также в Уэльсе и Ирландии. Стараясь найти объяснение этих явлений, автор обращается к исследованиям этнографов и социологов. Автор проводит исследования, опираясь на первоисточники, взятые из исторических документов.